

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ, ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ
ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Проектування інклюзивного навчального середовища

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта,
016 Спеціальна освіта

освітня програма усі освітні програми зі спеціальностей

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гаранти освітньо-професійної програми

(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою загальної педагогіки,
дошкільної, початкової та спеціальної освіти
протокол № 8 від 8.01.2020р

Зав. кафедри _____ доц. Іванова Д.Г.
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова Ради з якості вищої освіти
педагогічного факультету

 к.пед.н. Сич Ю.І.

(підпис, ініціали, прізвище)

Розробник програми:

Біла Олена Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти

Рецензент програми:

Гуменникова Тамара Рудольфівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри суспільно-наукових дисциплін.

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 4	Лекції:	
	22	4
Модулів: 1	Практичні заняття:	
Загальна кількість годин: 120	–	-
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 4	Лабораторні заняття:	
	-	-
Семестр: 7-8	Семінарські заняття:	
	26	8
Тижневе навантаження (год.):	Консультації:	
- аудиторне: 2	-	-
- самостійна робота: 6	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: залік	-	-
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	72	108

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни: професійна підготовка майбутніх фахівців соціономічної сфери до проектування інклюзивного навчального середовища.

Метою вивчення дисципліни є: оволодіння майбутніми педагогами цілісним уявленням про методологічні орієнтири проектування інклюзивного навчального середовища; систематизованими знаннями з наукових основ проектування інклюзивного навчального середовища у закладах дошкільної та початкової освіти; комплексним застосуванням умінь і навичок моделювання інклюзивного навчального середовища.

Передумови для вивчення дисципліни: оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення дисципліни «Основи інклюзивної освіти», «Теорія і методика виховання дітей з вадами розвитку».

Міждисциплінарні зв'язки: проблематика курсу пов'язана з дисциплінами «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання», «Інтерактивні дидактичні технології в інклюзивному закладі освіти».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

1. *Знання*: знати сучасні стратегії проектування інклюзивного навчального середовища у вітчизняних і зарубіжних закладах освіти; основні вимоги до організації процесу проектування інклюзивного навчального середовища; передумови успішного впровадження моделей інклюзивного навчального середовища в умовах закладів дошкільної та початкової освіти.

2. *Уміння*: вміти критично оцінювати та визначати прогресивні педагогічні підходи щодо організації дизайну освітньої ситуації та інклюзивного освітнього простору в умовах закладу дошкільної освіти (початкової школи) з точки зору проектної компетентності вчителя; самостійно аналізувати та співставляти сучасні моделі організації інклюзивного навчального середовища; проектувати та презентувати авторські моделі інклюзивного навчального середовища для дошкільників (молодших школярів) із особливими освітніми потребами.

3. *Комунікація*: використовувати набуті знання при веденні наукових дискусій з питань проектування інклюзивного навчального середовища у закладах дошкільної та початкової освіти; виявляти повагу до ціннісного потенціалу (релігійного, етнічного, професійного, особистісного) інших фахівців, що дозволяє використати ресурс комунікації для спільного розв'язання завдань проектної діяльності, співпраці у проектній команді; створювати умови для комунікації із представниками наукових і громадських організацій, державних і приватних закладів дошкільної та початкової освіти.

4. *Автономність та відповідальність*: виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання з відповідної проблематики, виявляти самостійність і соціальну відповідальність, громадянські та патріотичні чесноти при виконанні функціональних обов'язків.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Сучасні тенденції проектування інклюзивного навчального середовища у закладах освіти	8	4	4	-	-	-	14	4	2	2	-	-	-	20
2.	Стратегії розбудови інклюзивного навчального середовища у вітчизняних і зарубіжних закладах освіти	10	4	6	-	-	-	16	2	-	2	-	-	-	20

3.	Проектування інклюзивного навчального середовища у закладі дошкільної освіти	10	4	6	-	-	-	14	2	1	1	-	-	-	20
4.	Проектування інклюзивного навчального середовища у закладі початкової освіти	10	4	6	-	-	-	14	2	1	1	-	-	-	22
5.	Професійне співробітництво педагогічного персоналу закладів дошкільної та початкової освіти (вектор проектування інклюзивного навчального середовища)	10	6	4	-	-	-	10	2	-	2	-	-	-	22
Проміжний контроль		-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
Разом:		48	22	26	-	-	-	72	12	4	8	-	-	-	108

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Сучасні тенденції проектування інклюзивного навчального середовища у закладах освіти

Компонентно-структурний аналіз понять «освітній простір», «інклюзивне навчальне середовище», «проектування інклюзивного навчального середовища». Інноваційний досвід реалізації проектної діяльності фахівців-соціологів у ракурсі створення та впровадження різних моделей інклюзивного навчального середовища для учнів у Сполучених Штатах Америки, країнах Західної та Східної Європи.

Тема 2. Стратегії розбудови інклюзивного навчального середовища у вітчизняних і зарубіжних закладах освіти

Складові компоненти та предметно-функціональні ознаки освітнього середовища інклюзивного типу. Передумови успішної розбудови інклюзивного навчального середовища у закладі дошкільної та початкової освіти. Сучасні стратегії проектування інклюзивного навчального середовища у зарубіжних закладах дошкільної та початкової освіти. Провідний досвід проектування інклюзивного навчального середовища у вітчизняних закладах дошкільної та початкової освіти.

Тема 3. Проектування інклюзивного навчального середовища у закладі дошкільної освіти

Складові компоненти і предметно-функціональні ознаки освітнього середовища дошкільного закладу інклюзивного типу. Передумови успішної розбудови інклюзивного освітнього середовища у дошкільних навчальних закладах (групах) компенсуючого типу. Проектування навчального середовища в інклюзивних групах. закладу дошкільної освіти.

Тема 4 Проектування інклюзивного навчального середовища у закладі початкової освіти

Прикладні аспекти проектування інклюзивного освітнього середовища в умовах початкової школи. Організація фізичного простору в інклюзивному класі, інтер'єрі та екстер'єрі початкової школи. Урахування рекомендацій лор-лікарів на етапі організації слухового режиму учнів в інклюзивному освітньому середовищі. Урахування рекомендацій лікарів-офтальмологів на етапі організації зорового режиму молодших школярів в освітньому середовищі; особливості розвитку пізнавальних функцій у молодших школярів із порушеннями психофізичного розвитку в умовах спеціально змодельованих різних корекційних середовищ тощо. Створення умов для навчання молодших школярів з порушеннями опорно-рухового апарату

Тема 5. Професійне співробітництво педагогічного персоналу закладів дошкільної та початкової освіти (вектор проектування інклюзивного навчального середовища).

Професійне співробітництво соціологів на етапі проектування інклюзивного навчального середовища в закладах дошкільної освіти та початковій школі. Алгоритми професійної діяльності педагогів у контексті проектування та презентації авторських моделей інклюзивного навчального середовища для дошкільників і молодших школярів із особливими освітніми потребами.

5.2. Тематика семінарських занять

ТЕМА 1. Сучасні тенденції проектування інклюзивного навчального середовища у закладах освіти

ТЕМА 2. Стратегії розбудови інклюзивного навчального середовища у вітчизняних і зарубіжних закладах освіти

ТЕМА 3. Проектування інклюзивного навчального середовища у закладі дошкільної освіти

ТЕМА 4. Проектування інклюзивного навчального середовища у закладі початкової освіти

ТЕМА 5. Професійне співробітництво педагогічного персоналу закладів дошкільної та початкової освіти (вектор проектування інклюзивного навчального середовища).

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин		Форми звітності
		денна	заочна	
1.	Підготовка до лекційних та семінарських занять	20	20	Конспект
2.	Підготовка до проміжного контролю	4	20	Модульна контрольна робота
3.	Виконання індивідуальних завдань: - опрацювання наукових статей; - підготовка реферату; - підготовка презентації	20 10 18	28 20 20	Анотації наукових статей Реферат Презентація
	Разом	72	108	

Тематика індивідуальних завдань

Перелік наукових статей для самостійного опрацювання

Білецька Л. Інклюзивне навчання : перші кроки в Україні/Л. Білецька // Дошкільне виховання. – 2007. – № 4. – С. 12 – 15.

Гріневич Ж. Орієнтація на особистість: робота в інклюзивних класах /Ж/ Гріневич // Початкова освіта: Шкільний світ. – 2011. – № 46. – С. 6 – 8.

Грицюк Н. Потурбуймося про дітей з особливими освітніми потребами / Н.Грицюк//Дефектолог. – № 5 (29). – травень. – 2009.

Громовий В. Звичайна освіта для особливих дітей/В. Громовий//Директор школи. – 2006. – № 2. – С. 6 – 9.

Даніелс Е. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів / Е.Даніелс, К.Стаффорд. – Львів: Т-во «Надія», 2000.– 255 с.

Даниленко Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій/ Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навч.–мет. пос./Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., – К.:2007. – 128с.

Дегтяренко Т.М., Вавіна Л.С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: Навчальний посібник/Т.М.Дегтяренко, Л.С.Вавіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 302с.

Діти з особливостями розвитку в звичайній школі [автор-укладач Л.В.Туріщева]. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – 111 с.

Елен Р. Даніелс. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів/Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд – Львів: Товариство «Надія», 2000. — 256 с.

Сфімова С.М. Налагодження партнерських стосунків з родинами / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навч. – мет. пос. /Кол. авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І. – К., 2007. – 128с.

16. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: Навчально-методичний посібник/ Кол. упорядників: Патрикеева О. О., Софій Н.З., Луценко І. В., Василяшко І. П. Під заг. ред. Шинкаренко В. І., — К.: ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2013. – 96 с.

Інклюзивна освіта від А до Я: поради для педагогів і батьків / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. – К., 2016. – 68 с.

Колупаєва А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи / Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія.- К.: Педагогічна думка, 2007. – 458 с.

19. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти : навчально- методичний посібник / за заг. А.А. Колупаєвої. – К. : «А.С.К.», 2012. – 308 с.

Колупаєва А. Особливості управління інклюзивною школою / Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю. // Директор школи. – 2011. – №11(635). – С. 23.

Колупаєва А.А., Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посібник. – К. : «А.С.К.», 2012. – 192 с.

Корж А. С. Підготовка образовального учреждения к инклюзивному образованию / А. С. Корж, Г. В. Скокова, Т.И., Брянцева // Начальная школа. – 2014. – № 4. – С. 89–90.

Крикун А. Підготовка вихователів до роботи з обдарованими дітьми // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2013. – № 8. – С.8-11.

Засенко В.В.Інтеграція осіб з порушеннями слуху: проблеми, пошуки, перспективи/Крок до компетентності та інтеграції в суспільство: Науково-методичний збірник/В.В.Засенко. – К.: Контекст, 2000. – 286 с.

Ленів З. П. Застосування музикотерапії в корекційно-виховній роботі з дітьми із особливостями психофізичного розвитку /З. П. Ленів // Імідж сучасного педагога. Науково-практичний освітньо-популярний журнал. – 2007. – № 4. – С. 64 – 66.

Ленів З. П. Концептуальні засади музикотерапії як засобу корекції тяжких порушень мовлення у дітей/З. П. Ленів//Науковий часопис Національного педагогічного університету

імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: [зб. наук. праць]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 9. – С. 167 – 170.

Ленів З. П. Арттерапія в інклюзивній освіті/З. П. Ленів//Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: [зб. наук. праць]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 11. – С. 96 – 98.

Лернер Е.И. Похожие и непохожие. Отношение к детям с ограниченными возможностями. – М.: Акад. проект, 2001. – 64с.

Тематика рефератів

1. Інноваційний досвід реалізації проектної діяльності фахівців-соціологів у ракурсі створення та впровадження різних моделей інклюзивного навчального середовища для учнів у США.

2. Інноваційний досвід реалізації проектної діяльності фахівців-соціологів у ракурсі створення та впровадження різних моделей інклюзивного навчального середовища для учнів у країнах Західної та Східної Європи.

3. Компоненти та предметно-функціональні ознаки освітнього середовища інклюзивного типу.

4. Передумови успішної розбудови інклюзивного навчального середовища у закладі дошкільної освіти.

5. Передумови успішної розбудови інклюзивного навчального середовища у закладі початкової освіти.

6. Сучасні стратегії проектування інклюзивного навчального середовища у зарубіжних закладах дошкільної освіти.

7. Сучасні стратегії проектування інклюзивного навчального середовища у зарубіжних закладах початкової освіти.

8. Провідний досвід проектування інклюзивного навчального середовища у вітчизняних закладах дошкільної освіти.

9. Провідний досвід проектування інклюзивного навчального середовища у вітчизняних закладах початкової освіти.

Тематика презентацій

1. Модель інклюзивного освітнього середовища у дошкільних навчальних закладах (групах) компенсуючого типу.

2. Модель навчального середовища в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти.

3. Моделі інклюзивного освітнього середовища початкової школи: фізичного простору в інклюзивному класі, інтер'єру та екстер'єру початкової школи, різних корекційних середовищ (на вибір).

4. Проект професійного співробітництва соціологів на етапі проектування інклюзивного навчального середовища в закладі дошкільної освіти.

5. Проект професійного співробітництва соціологів на етапі проектування інклюзивного навчального середовища у початковій школі.

Результати власного індивідуального дослідження студенти презентують на семінарському занятті (обсяг презентації – не 7-10 слайдів).

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

6.1. Форми поточного контролю: семінарські заняття, індивідуальні завдання.

6.2. Форми проміжного контролю: модульна контрольна робота.

6.3. Форми підсумкового контролю: залік.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Під час поточного контролю оцінюються відповіді студента на семінарських заняттях, результати самостійної роботи з науковою літературою,

а також якість виконання студентом індивідуального завдання у вигляді реферату, презентації.

Модульна контрольна робота проводиться в письмовій формі та включає теоретичне запитання та практичне завдання, відповіді на які дають можливість оцінити рівень оволодіння знаннями з теоретичних основ проектування інклюзивного освітнього середовища початкової школи, а також вміння комплексно застосовувати ці знання у процесі проектування інклюзивного освітнього середовища у закладах дошкільної та початкової освіти.

Зразок варіанту модульної контрольної роботи:

1. Визначте складові компоненти і предметно-функціональні ознаки освітнього середовища дошкільного закладу інклюзивного типу.
2. Розробіть план професійного співробітництва соціологів на етапі проектування інклюзивного навчального середовища у початковій школі.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та схема формування підсумкової оцінки

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.

4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Анотування наукових статей	5
Реферат	5
Розробка соціально-педагогічного проекту	5
Презентація	5

Критеріями оцінювання *анотацій наукових статей* є вміння студента стисло визначати ключові позиції, які викладені автором у статті. Оцінювання *реферату* здійснюється за такими критеріями: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених автором завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела. Критеріями оцінювання *проекту* є здатність студента визначити тему, мету, етапи проектування, способи оцінки результатів проектної діяльності фахівців соціономічної сфери. Критеріями оцінювання *презентації* є її відповідність змісту доповіді студента за матеріалами дослідження та оригінальність візуального представлення.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна кількість балів за відповідь на 1 питання складає 15 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи, та робити висновки.

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА
Технічні засоби для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор), веб-сервіс GoogleClassroom.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Біла О. О. Першооснови соціально-педагогічного проектування: навчально-методичний посібник / О. О. Біла. – Одеса: Астропринт, 2012. – 260 с.

2. Біла О. О. Психологія управління (соціально-психологічний контекст): [навчальний посібник]/ Рекомендовано Мін. освіти і науки України як навчальний посібник / Серія «Управління навчальними закладами» [За заг. ред. О. Я. Чебикіна]. – Одеса: Видавець СВД М. П. Черкасов, 2008. – 232 с.

3. Білецька Л. Інклюзивне навчання : перші кроки в Україні/Л. Білецька // Дошкільне виховання. – 2007. – № 4. – С. 12 – 15.

4. Гріневич Ж. Орієнтація на особистість: робота в інклюзивних класах /Жанна Гріневич // Початкова освіта: Шкільний світ. – 2011. – № 46. – С. 6 – 8.

5. Грицюк Н. Потурбуймося про дітей з особливими освітніми потребами / Н.Грицюк//Дефектолог. – № 5 (29). – травень. – 2009.

6. Громовий В. Звичайна освіта для особливих дітей/В. Громовий//Директор школи. – 2006. – № 2. – С. 6 – 9.

7. Гулько З. П. Формування готовності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення до навчання в школі в умовах спеціального дошкільного закладу / М. Шеремет, З. Гулько //

8. Данієлс Е. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів / Е.Данієлс, К.Стаффорд. – Львів: Т-во «Надія», 2000.– 255 с.

9. Даниленко Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій/ Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навч.-мет. пос. /Кол.авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., – К.:2007. – 128с.

10. Дегтяренко Т.М., Вавіна Л.С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: Навчальний посібник/Т.М.Дегтяренко, Л.С.Вавіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 302с.

11. Діти з особливостями розвитку в звичайній школі [автор-укладач Л.В.Турішева]. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – 111 с.

12. Елен Р. Данієлс. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів/Елен Р. Данієлс, Кей Стаффорд – Львів: Товариство «Надія», 2000. — 256 с.

13. Єфімова С.М. Налагодження партнерських стосунків з родинами / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол. авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І. – К., 2007. – 128с.

14. Закон України «Про охорону дитинства»//Відомості Верховної Ради. – 2001. - № 30. – С. 142 – 150.

15. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»//Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 2 – 3. – С. 36 – 42.

16. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: Навчально-методичний посібник/ Кол. упорядників: Патрикеева О. О., Софій Н.З., Луценко І. В., Василяшко І. П. Під заг. ред. Шинкаренко В. І., — К.: ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2013. — 96 с.
17. Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. — К., 2016. — 68 с.
18. Колупаєва А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи / Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія.- К.: Педагогічна думка, 2007. — 458 с.
19. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти : навчально- методичний посібник / за заг. А.А. Колупаєвої. — К. : «А.С.К.», 2012. — 308 с.
20. Колупаєва А. Особливості управління інклюзивною школою / Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю. // Директор школи. — 2011. — №11(635). — С. 23.
21. Колупаєва А.А., Данілавичюте Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посібник. — К. : «А.С.К.», 2012. — 192 с.
22. Корж. А. С. Подготовка образовательного учреждения к инклюзивному образованию / А. С. Корж, Г. В. Скокова, Т.И., Брянцева // Начальная школа. — 2014. — № 4. — С. 89–90.
23. Крикун А. Підготовка вихователів до роботи з обдарованими дітьми // Вихователь-методист дошкільного закладу. — 2013. — № 8. — С.8-11.
24. Засенко В.В.Інтеграція осіб з порушеннями слуху: проблеми, пошуки, перспективи/Крок до компетентності та інтеграції в суспільство: Науково-методичний збірник/В.В.Засенко. — К.: Контекст, 2000. — 286 с.
25. Ленів З. П. Застосування музикотерапії в корекційно-виховній роботі з дітьми із особливостями психофізичного розвитку /З. П. Ленів // Імідж сучасного педагога. Науково-практичний освітньо-популярний журнал. — 2007. — № 4. — С. 64 – 66.
26. Ленів З. П. Концептуальні засади музикотерапії як засобу корекції тяжких порушень мовлення у дітей/З. П. Ленів//Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: [зб. наук. праць].— К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. — Вип. 9. — С. 167 – 170.
27. Ленів З. П. Арттерапія в інклюзивній освіті/З. П. Ленів//Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: [зб. наук. праць]. — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. — Вип. 11. — С. 96 – 98.
28. Лернер Е.И. Похожие и непохожие. Отношение к детям с ограниченными возможностями. — М.: Акад. проект, 2001. — 64с.

10.2. Допоміжні джерела

1. Максимова Н.Ю., Милютин Е.Л. Курс лекций по детской патопсихологии: Учебное пособие. — Ростов н. /Д.: Феникс, 2000. — 576с.
2. Малярчук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовленнєвих недоліків: [навчальний посібник] / Антоніна Яківна Малярчук. — К.: Літера ЛТД, 2005. — Ч. I. — 272 с.
3. Манько Н.В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: [науково-методичний посібник]/Н. В. Манько. — К.: КНТ, 2008. — 256 с.
4. Матвеева Н.О. Інклюзивна освіта: навчально-методичний супровід самостійної роботи студентів/Н.О.Матвеева. — Івано-Франківськ, 2015. - 160 с.
5. Методичне забезпечення діяльності педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: Науково-методичний посібник/За ред..Н.І.Клокар, О.В.Чубарук. — Біла Церква: КОПОПК, 2006. — 121 с.
6. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах// Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872.
7. Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю // Наказ МОН України від 05.12.2005 р. № 691.

8. Положення про організацію інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах (Проект) / Ін-т спец. педагогіки АПН України. – Київ, 2002.

9 Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми. Наказ МОН України №844 від 25.12.2006р. // Практика управління закладом освіти. – 2007. - №2. – С.100.

10. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та розумового розвитку/За ред. Вавіної Л.С. – К.: «АТОПОЛ», 2010. – 242 с.

11. Рейда К. Навчально-реабілітаційний центр для дітей із вадами фізичного та розумового розвитку// Дефектологія. - 2001. - №3. - С.46-47.

12. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого та дошкільного віку із ЗНМ: програмно –методичний комплекс / Ю.В. Рібцун . – К.: Освіта України. 2011.- 292с.

13. Сиротюк О.Л. Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю. Діагностика, корекція і практичні рекомендації батькам і педагогам / О.Л.Сиротюк. – М.: ТЦ Сфера, 2003 –125 с.

14. Синьова Є.П. Тифлопедагогіка. Теорія виховання сліпих та слабозорих дітей/Є.П.Синьова. – Київ, 2009. – 212 с.

15. Соціальна підтримка дітей з обмеженими функціональними можливостями/ Авт.-упор. Безпалько О.В., Губарева Т.Г. - К: Метод. рек., 2002. - 212с.

16. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник/За заг. редакцією Колупаєвої А.А. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 124 с.

17. Управління педагогічними інноваціями в інклюзивній освіті: Навч. пос. / А.М.Ананьєв, С.В.Воронова, М.В.Малік та ін.; за заг. ред. С.К.Хаджирадевої. – К.: Освіта України, 2014. – 244с.

10.3. Інтернет-ресурси

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: Наказ М-ва від 22.05. 2012 р. № 615 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalnaserednya/doshkilna-osvita/148-diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalnaserednya/doshkilna-osvita/10023>

2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon3.rada.gov.ua

49. Закон України «Про спеціальну освіту» (проект) // Міністерство освіти і науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua

3. Концепція нової української школи – [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://mon.gov.ua/Новини%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>.

4. Концепція розвитку інклюзивної освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 №912) // Міністерство освіти і науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua

5. Міністерство освіти і науки України – <http://www.mon.gov.ua/>

6. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – <http://www.nbuv.gov.ua/>

7. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

8. Освітній портал «Педагогічна преса» <http://pedpresa.ua/185635-osvityan-zaproshuyut-na-vseukrayinskyj-naukovo-praktychnyj-seminar-web-stem-shkola-2017.html>

9. Портал современных педагогических ресурсов – http://intellect-invest.org.ua/rus/library_shool_books/

10. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» від 21.02.2018 №87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua